

Marcin Jurczyk

Terapeutyczno-resocjalizacyjne oraz postpenitencjarne formy pomocy nieletnim w Anglii na przykładzie Secure Training Centres

Therapeutic-resocialization and post-penitentiary forms of assistance for juveniles in England, using Secure Training Centres as an example

Zasadniczym celem prezentowanego artykułu uczyniono przybliżenie istoty programów terapeutyczno-resocjalizacyjnych kierowanych do młodzieży przebywającej w zakładach resocjalizacyjnych oraz wybranych form pomocy postpenitencjarnej kierowanej do nieletnich oraz ich rodzin w Anglii. Ponadto w pracy scharakteryzowano brytyjską strukturę i organizację systemu sprawiedliwości dla nieletnich.

Słowa kluczowe: nieletni, resocjalizacja, program, pomoc postpenitencjarna.

The main article's purpose was to present the goals of therapeutic and social rehabilitation programs addressed to youth offenders in social rehabilitation facilities and selected forms of post-penitentiary support addressed to youth offenders and their families in England. In addition, the work characterizes the British structure and organization of the juvenile justice system.

Key words: Youth offenders, social rehabilitation, programme, post-penitentiary support.

Wprowadzenie

Działania reedukacyjne (*Offending Behaviour Programmes*) świadczone w ośrodkach resocjalizacyjnych dla nieletnich mają na celu udzielenie wsparcia nieletniemu w zrozumieniu przyczyn oraz konsekwencji swojego zachowania. W celu zrozumienia jaki rodzaj świadczonych programów terapeutyczno-resocjalizacyjnych (psychokorekcyjnych) może być efektywny w przypadku określonego nieletniego ważne jest zrozumienie wcześniejszego zaangażowania młodej osoby w zachowania naruszające normy prawne i społeczne. Istotne znaczenie odgrywa wiedza z zakresu uprzedniej historii sądowej nieletniego (w tym kary pozbawienia wolności), rodzaju popełnianych czynów, stanu zdrowia (w tym zdrowia psychicznego), zaangażowania osób bliskich w proces wykołajenia przestępczego oraz przeszłą lub obecną sytuację prawną nieletniego. Często pochodzą z rodzin znajdujących się w bardzo niekorzystnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, a na pewnym etapie swojego życia wielu z nich doświadczyło nadużywania substancji psychoaktywnych, przemocy oraz problemów ze zdrowiem psychicznym. Uważa się, że 75% chorób psychicznych pojawia się przed 25 rokiem życia, a młodzi ludzie ponoszą główny ciężar tych zaburzeń, które zagrażają ich dalszej przyszłości¹. Młodzi ludzie przebywający w placówkach resocjalizacyjnych wykazują szeroki zakres zaniedbanych potrzeb psychicznych².

Do najczęściej spotykanych zaburzeń zdrowia psychicznego wśród nieletnich zaliczyć można zaburzenia afektywne (depresję i epizody maniakalne), zaburzenia psychotyczne, zaburzenia lękowe (panikę, lęk separacyjny, lęk uogólniony, zaburzenia obsesyjno-kompulsyjne, zespół stresu pourazowego), zaburzenia zachowania (zachowania opozycyjno-buntownicze, ADHD, zaburzenia uwagi), spektrum autyzmu oraz zaburzenia związane z nadużywaniem substancji psychoaktywnych³. Znaczna liczba nieletnich w okresie pozbawienia wolności wykazuje kombinację tych zaburzeń. Oprócz czynników podmiotowych do grupy

¹ P.D. McGorry, C. Mei, *Early intervention in youth mental health: progress and future directions*, Evidence Based Mental Health 2018, vol. 21, s. 182-184.

² R. Vermeiren, A. De Clippele, D. Deboutte, *A descriptive survey of Flemish delinquent adolescents*. Journal of Adolescence 2000, vol. 23, s. 277-285.

³ T. Grisso, *Adolescent offenders with mental disorders*, Future Child 2008, vol. 18, s. 143-164; L. Teplin, K. Abram, G. McClelland, A. Mericle, M. Dulcan, D. Washburn, *Psychiatric Disorders of Youth in Detention*. Washington 2006; C. Mallet, *Juvenile court probation-supervised youth: At-risk in Cuyahoga county*, Corrections Compendium 2006, vol. 31, s. 1-33.

predyktorów istotnie warunkujących zaburzenia w sferze behawioralnej należy zaliczyć przede wszystkim środowisko rodzinne oraz środowisko rówieśnicze. Historia życia nieletnich często wskazuje, że doświadczyli oni znacznego zaniedbania, przemocy fizycznej, seksualnej, emocjonalnej w domu rodzinnym lub środowisku rówieśniczym. Wielu doświadczyło nieefektywnego lub dewiacyjnego rodzicielstwa, przestępczego udziału w grupie rówieśniczej⁴ oraz stałego kontaktu z przemocą i pornografią generowaną przez media.

Na podstawie badań Rosemary Mwangangi⁵ można wskazać, że istnieje kilka znaczących czynników związanych z przestępczością nieletnich. Należą do nich: postawy rodzicielskie, stopień spójności rodziny, przemoc fizyczna i niezaangażowanie rodziców/opiekunów w rodzicielstwo. Istnieją również czynniki niezwiązane z rodziną, które warunkują popełnianie zachowań przestępczych wśród nieletnich, są to m.in.: niewydolność systemu sądowego dla nieletnich, ubóstwo, brak dostępu do edukacji, nadużywanie narkotyków/alkoholu przez jednego lub obojga rodziców oraz problemy natury genetycznej. Ponadto, jak wskazuje Nathan Hughes i współpracownicy⁶, problemy ze zdrowiem psychicznym, trudności w komunikacji oraz zaburzenia neurorozwojowe częściej występują wśród młodych osób przebywających w placówkach resocjalizacyjnych niż wśród ogółu populacji. Należy również zaznaczyć, że podejmowanie zachowań przestępczych oraz częsta eskalacja zachowań agresywnych może być wynikiem urazów mózgu, które są szczególnie związane z zaangażowaniem w przemoc⁷.

Nieletni przebywający w placówkach resocjalizacyjnych stanowią jedno z najtrudniejszych wyzwań obecnych czasów. Charakteryzują się znacznymi trudnościami w nauce, które są nieproporcjonalnie wyższe niż u innych młodych ludzi w środowisku otwartym. Pobyt w zakładzie resocjalizacyjnym często skutkuje negatywnymi konsekwencjami behawioralnymi i zdrowotnymi, w tym ciągłym zaangażowaniem w zachowania przestępcze i kontaktem z aparatem wymiaru sprawiedliwości.

⁴ M. Jurczyk, *Uwarunkowania czynów karalnych młodzieży w świetle teorii napięcia Roberta Agnew*, Katowice 2021, s. 79 i nast.

⁵ R. Mwangangi, *The Role of Family in Dealing with Juvenile Delinquency*, Open Journal of Social Sciences 2019, vol. 7(3), s. 52-63.

⁶ N. Hughes, H. Williams, P. Chitsabesan, R. Davies, L. Mounce, *Nobody made the connection: The prevalence of neurodisability in young people who offend*, London 2012.

⁷ W.H. Williams, P. Chitsabesan, S. Fazel, T. McMillan, N. Hughes, M. Parsonage, J. Tonks, *Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?*, The Lancet Psychiatry 2018, vol. 5(10), s. 836-844.

Chociaż umieszczenie nieletnich sprawców czynów zabronionych często postrzegane jest jako niezbędny środek ochrony publicznej, badania wskazują, że nie jest to skuteczna alternatywa pod względem ponoszonych kosztów, ani też osiągniętych wyników.

Zachowanie nieletnich przebywających w zakładach resocjalizacyjnych stanowi obecnie ogromne wyzwanie dla całego systemu sprawiedliwości. Niekontrolowane wybuchy złości i agresji oraz przedmiotowe traktowanie innych doprowadziło do sytuacji, gdzie potrzeba wzmożonego bezpieczeństwa stała się najwyżej cenioną wartością w pracy z nieletnim. Istotnie ważne jest, aby pracownicy i inni młodzi ludzie mieli zapewnioną odpowiednią ochronę, a tym samym zaspokojoną potrzebę bezpieczeństwa, której potrzebują w obliczu gwałtownych i trudnych zachowań własnych oraz innych nieletnich przebywających w placówce. Obecnie koniecznością staje się stosowanie interwencji fizycznej względem nieletnich przebywających w brytyjskich ośrodkach resocjalizacyjnych w celu powstrzymania ich w sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu ich samych oraz innych. Nadrzędną potrzebą jest zapewnienie potrzeby bezpieczeństwa poprzez ograniczenie i zminimalizowanie czynników wywołujących agresywne oraz autoagresywne zachowania nieletnich. Bardzo ważne jest, aby personel był w pełni przeszkolony w zakresie kontrolowania trudnych zachowań nieletnich oraz znał techniki deeskalacji tegoż zachowania⁸.

Struktura i organizacja systemu sprawiedliwości dla nieletnich w Anglii

Wiek odpowiedzialności karnej w Anglii i Walii został określony przez *Crime and Disorder Act*. z 1998 roku i wynosi obecnie 10 lat. Oznacza to, że dzieci poniżej 10 roku życia nie mogą być aresztowane ani oskarżone o przestępstwo. Istnieją natomiast inne kary, które mogą zostać nałożone na dzieci poniżej 10 roku życia. Do tych sankcji zaliczyć można 1) lokalną godzinę policyjną dla dzieci (*Local Child Curfew*), podczas której policja może zabronić dzieciom przebywania w miejscach publicznych między godziną 21:00 a 6:00, chyba że towarzyszy im osoba dorosła. Zakaz ten

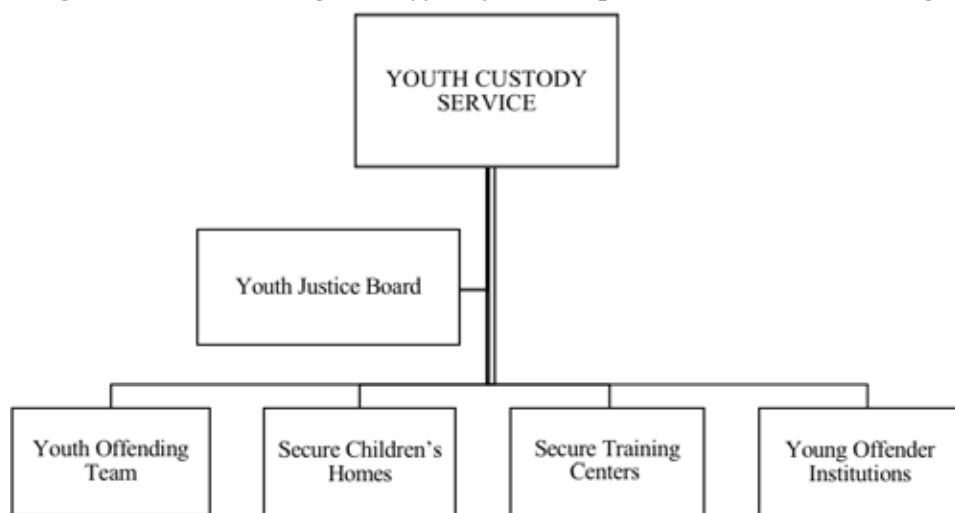
⁸ P. Smallridge, A. Williamson, *Government response to use of restraint in juvenile secure settings*, London 2008.

może trwać do 90 dni. W sytuacji kiedy dziecko nie przestrzega powyższego zakazu, może otrzymać sankcję w postaci 2) nadzoru (*Child Safety Order*) trwającego do 3 miesięcy, a w niektórych przypadkach może zostać przedłużony do 12 miesięcy. Nadzór ten jest egzekwowany przez pracownika *Youth Justice Board*. Dzieci poniżej 10 roku życia, które regularnie łamią prawo, mogą 3) zostać objęte dodatkową opieką kuratorską lub ich opiekunowie prawni zostają pociągnięci do odpowiedzialności karnej (*Crime and Disorder Act*, 1998). Instytucjonalne ośrodki resocjalizacyjne podlegają bezpośredniemu nadzorowi *Youth Custody Service* (YCS) powołanemu we wrześniu 2017 r. jako odrębna część służby więziennej i kuratorskiej jej Królewskiej Mości (*Majesty's Prison and Probation Service* HMPPS). W Anglii i Walii YCS ponosi odpowiedzialność prawną za bezpieczne zakwaterowanie w placówkach resocjalizacyjnych dzieci oraz młodzieży w wieku do 18 roku życia, mając moralny i prawny obowiązek zapewnienia im godnych warunków życia oraz opieki. YCS odpowiedzialny jest za zapewnienie świadczenia maksymalizującego bezpieczeństwo młodych ludzi przebywających w placówkach resocjalizujących a jednocześnie ograniczającego ponowne popełnienie czynu przestępczego przez tychże nieletnich (Diagram 1).

Youth Custody Service sprawuje bezpośredni nadzór nad *Youth Justice Board* (YJB), który jest organem rządowym nadzorującym system wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży w Anglii i Walii. Do głównych zadań YJB należy zapobieganie przestępstwom i ich ponownemu popełnianiu przez dzieci i młodzież poniżej 18 roku życia, zapewnienie bezpiecznej opieki oraz niwelowanie przyczyn podejmowanych zachowań karalnych przez dzieci i młodzież. W sytuacji, kiedy młoda osoba została tymczasowo aresztowana lub skazana YJB decyduje, gdzie powinna zostać umieszczona. Może to być *Secure Children's Homes*, *Secure Training Centres* oraz *Young Offender Institutions*. Podstawową funkcją YJB jest monitorowanie funkcjonowania systemu wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży oraz świadczenie usług dla wymiaru sprawiedliwości sprawującego opiekę nad młodzieżą. W Anglii i Walii odpowiadają za: wykorzystanie informacji i dowodów w celu uzyskania eksperckiego poglądu na temat tego, jak uzyskać najlepsze wyniki w przypadku dzieci popełniających przestępstwo oraz ofiar przestępstw; doradzanie Sekretarzowi Stanu ds. Sprawiedliwości i osobom zatrudnionym w służbach wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży na temat tego, jak działa system i jak wprowadzić ulepszenia; identyfikacja i dzielenie się

najlepszymi praktykami; promowanie potrzeb dziecka, w tym zasięgnięcie porady panelu doradczego dla młodzieży (*advisory panel of young people*); zlecanie badań i publikowanie informacji w związku z dobrą praktyką; monitorowanie systemu wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży i świadczenie usług wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży; udzielanie dotacji na rozwój wymiaru sprawiedliwości i usług dla młodzieży; nadzór nad krajowymi standardami wymiaru sprawiedliwości dla młodzieży; poprawa lokalnej praktyki związanej z bezpieczeństwem i edukacją nieletnich; reprezentacja dzieci pochodzących z mniejszości etnicznych (BAME) oraz ograniczenie przemocy wśród młodzieży.

Diagram 1 Struktura organizacyjna systemu opieki nad nieletnim w Anglii

Źródło: opracowanie własne

Youth Offending Team to zespół zajmujący się młodzieżą skonfliktowaną z prawem. Patrzy w przeszłość młodego człowieka i stara się mu pomóc, aby trzymał się z dala od kłopotów związanych z naruszaniem norm prawnych. Do głównych celów zespołu zaliczyć można: prowadzenie lokalnych programów zapobiegania przestępczości, pomoc i wsparcie podczas aresztowania i pobytu na posterunku policji, pomoc młodym ludziom i ich rodzinom w sądzie, nadzorowanie młodych ludzi odbywających karę w środowisku otwartym oraz pozostają w kontakcie z młodą osobą, podczas jej pobytu w areszcie. Stanowią niezależną organizację

ściśle współpracującą z policją, kuratorami sądowymi, szkołami, władzami oświatowymi oraz organizacjami charytatywnymi i społecznością lokalną.

W Anglii i Walii funkcjonują trzy rodzaje instytucjonalnych placówek resocjalizacyjnych dla nieletnich, do których zaliczyć można:

- 1) Secure Children's Homes (SCH) prowadzone są przez władze lokalne, prywatne lub ochotnicze organizacje. Przyjmują dzieci i młodzież, która została tam umieszczona na wniosek sądu w celu ich ochrony lub innych osób oraz tych, które podlegają ustawodawstwu w zakresie prawa karnego. SCH przyjmowani są nieletni w wieku od 12 do 14 lat, dziewczęta do lat 16 oraz chłopcy w wieku od 15 do 16 lat. Mieszczą do 40 dzieci. Obecnie w Anglii i Walii funkcjonuje osiem SCH, które sprawują opiekę nad dzieckiem. Placówki te odpowiadają zakładom poprawczym w Polsce z uwagi na organizację, cele oraz sprawowane funkcje.
- 2) Secure Training Centres (STC) to specjalnie zaprojektowane centra szkoleniowe dla młodych przestępców w wieku od 12 do 17 roku życia. Są to zakłady penitencjarne zamknięte o wysokim poziomie bezpieczeństwa. STC może pomieścić zarówno młodych mężczyzn, jak i dziewczęta, którzy trzymeni są w osobnych centrach. Są one prowadzone przez prywatnych operatorów na podstawie umów, które określają szczegółowe wymagania operacyjne. Są to placówki wymagające wysokich standardów opieki społecznej i świadczenia usług, aby zapewnić młodym ludziom bezpieczne i stabilne środowisko do rozwijania umiejętności życiowych i reagowania na zachowania, które doprowadziły ich do aresztu. Bezpieczne Centra Szkoleniowe (STC) stanowią część Systemu Opieki i Aresztu Śledczego (*Custodial and Detention Services*) świadczonego przez firmę G4S, ściśle współpracującą z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych (*Home Office*), Młodzieżowym Systemem Opieki w Anglii i Walii (*Youth Custody Services for England and Wales*) oraz Ministerstwem Sprawiedliwości (*Ministry of Justice*). W Anglii i Walii funkcjonują trzy zakłady penitencjarne STC, są to: Oakhill STC w Milton Keynes, Medway STC w Rochester oraz Rainsbrook w Rugby. Każdy mieści do 80 nieletnich.
- 3) Young Offender Institutions (YOI) to placówki prowadzone zarówno przez służbę więzienną, jak i sektor prywatny. Przeznaczone są dla młodzieży (chłopców) w wieku od 15 do 21 roku życia. W wyjątkowych sytuacjach na wniosek sądu przyjmowani są młodociani powyżej 17 roku życia. Przed rokiem 2013 istniały specjalistyczne jednostki

YOI dla dziewcząt w wieku do 18 roku życia, ale po zamknięciu tych wyspecjalizowanych jednostek wszystkie dziewczęta poniżej 18 roku życia kierowane są do STC lub SCH. YOI mieszczą od 60 do 400 młodocianych przestępców. Obecnie w Anglii i Walii funkcjonuje pięć zakładów dla młodocianych przestępców, są to: Cookham Wood w Kent, Feltham w Middlesex, Parc w Mid Glamorgan, Werrington w Stoke-on-Trent oraz Wetherby w West Yorkshire. Trzy z nich, Cookham Wood, Werrington i Wetherby są przeznaczone dla chłopców poniżej 18 roku życia. Pozostałe dwa, Feltham i Parc, to dzielone miejsca, w których chłopcy są trzymeni na specjalnych oddziałach, całkowicie odseparowani od osób dorosłych.

Powyższe placówki mają obowiązek skutecznie chronić i promować dobrostan zatrzymanej młodzieży. Działania te obejmują przede wszystkim ochronę dziecka przed samookaleczeniem, krzywdą wyrządzaną ze strony osób dorosłych oraz rówieśników. Ponadto gubernatorzy, dyrektorzy i kierownicy zobligowani są do zapewnienia odpowiednich procedur umożliwiających pracownikom wypełnianie obowiązków związanych z ochroną. Procedury te powinny obejmować m.in. ustalenia dotyczące prawnej ochrony dzieci, ochrony przed samookaleczeniem, próbami samobójczymi, jak również przemocą i zastraszaniem. Młodzi ludzie, którzy nie ukończyli 18 roku życia, prawnie są „dziećmi” i zachowują prawo do takiego samego poziomu opieki, ochrony i zabezpieczenia, jak każde inne dziecko. Zasada ta leży u podstaw wszystkich działań podejmowanych względem resocjalizowanej młodzieży.

Przyjmuje się używanie terminów „młody człowiek” i „młodzi ludzie” zamiast „dziecko” lub „dzieci”, które w opinii samych nieletnich jest obraźliwe i poniżające, a ich używanie przez funkcjonariuszy (wychowawców) często jest przyczyną wybuchu złości wśród nieletnich oraz niechęcią budowania pozytywnych relacji z personelem.

Statystyki dotyczące dzieci i młodzieży przebywających w aresztach w Anglii i Walii publikowane są przez Ministerstwo Sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii (MoJ) w serii statystyk wymiaru sprawiedliwości dotyczących młodzieży. Na podstawie tych danych czytamy, że w latach 2018/2019 w aresztach przebywało około 859 osób poniżej 18 roku życia. Dane te nie odzwierciedlają całkowitej liczby młodych ludzi, którzy spędzili czas w areszcie. Natomiast istnieją osobne dane dotyczące liczby dzieci, które przebywały w areszcie w danym roku. Pokazują one, że w latach 2018/2019 w aresztach przebywało 1882 dzieci, z których 665

ukończyło 18 lat w areszcie. Była to najniższa roczna liczba odnotowana od czasu, kiedy Ministerstwo Sprawiedliwości Wielkiej Brytanii zaczęło publikować dane statystyczne od 2015 r.⁹ W latach 2018/2019, 73% populacji zatrzymanej młodzieży przebywało w Young Offender Institutions, 17% w Secure Training Centres, a 10% w Secure Children's Homes. 28% populacji nieletnich była wyłącznie tymczasowo aresztowana. Pozostała część została skazana na areszt pod nakazem zatrzymania i szkolenia (*Detention and Training Order*, DTO) lub za poważne przestępstwa. Kara aresztu w STCs dla osób w wieku 12-17 lat, może trwać 4, 6, 8, 12, 18 miesięcy lub 2 lata. Dzieci w wieku 12–14 lat mogą otrzymać DTO tylko wtedy, gdy są uważani za uporczywego przestępcę, a więc takiego, który popełnił trzy przestępstwa w ciągu 12 miesięcy. Przez pierwszą połowę kary dzieci przebywają w STC, a przez drugą połowę nadzorowane są przez Youth Justice Board w warunkach wolnościowych. Naruszenie wymogów nadzoru może prowadzić do odesłania ich do aresztu na okres do 3 miesięcy¹⁰.

W roku 2018/2019, 72% zatrzymanych dzieci i młodych osób popełniło poważne przestępstwa. Najczęstszą kategorią popełnianych przestępstw był rabunek, przestępstwa seksualne lub przestępstwa z użyciem przemocy wobec innej osoby. Kategorie te były głównym rodzajem przestępstw u 51% nieletnich przebywających w aresztach. W latach 2018/2019 odsetek zatrzymanych nieletnich był wyższy o 64% niż w latach 2013/2014. W 2018/2019, 52% przypadków pozbawienia wolności trwało około 3 miesiące lub krócej. Nieznaczną część nieletnich (5%) przebywała w areszcie ponad 18 miesięcy¹¹. W latach 2018/2019, 5% młodzieży przebywającej w aresztach była w wieku 14 lat lub niższym, 13% w wieku 15 lat, 28% w wieku 16 lat i 54% w wieku 17 lat. W latach 2018/2019 na 859 młodych ludzi przebywających w aresztach przypadało 27 dziewcząt. W latach 2018/2019; 49% dzieci i młodzieży przebywającej w aresztach była czarnoskóra lub azjatyckiego pochodzenia, z kolei 51% była białoskóra. W Wielkiej Brytanii odsetek aresztowanych dzieci czarnoskórych i azjatyckiego pochodzenia wzrosła w ciągu ostatnich 10 lat z 26% w latach 2007/2008 na 49% w latach 2018/2019¹². Około 7% dzieci i młodzieży przebywających w aresztach doznało samookaleczeń

⁹ <https://www.gov.uk/government/statistics/youth-justice-statistics-2018-to-2019> (dostęp: 03.09.2022).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8557/> (dostęp: 07.02.2020).

¹² Ibidem.

w 2019 r. Liczba przypadków popełnianych samookaleczeń wzrosła o 3% między 2017/2018 a 2018/2019 rokiem. Było to spowodowane dużym wzrostem (115%) liczby przypadków samookaleczenia przez dzieci i młodzież czarnoskórych i azjatyckiego pochodzenia. Mimo tego wzrostu liczba przypadków samookaleczeń na 100 młodych osób przebywających w aresztach była nadal wyższa w przypadku osób białych (20 na 100) w przeciwieństwie do młodzieży czarnoskórej i azjatyckiego pochodzenia (7 na 100). Dane liczbowe dotyczące dokonanych napaści nieletnich na funkcjonariuszy (wychowawców) w Secure Children's Homes i Secure Training Centres w latach 2018/2019 wyniosła 184 razy w miesiącu, w których zaangażowanych było średnio 35% zatrzymanych dzieci. W Secure Children's Homes większość ofiar napaści stanowiły inne dzieci (53%), pozostała część to pracownicy lub goście. Z kolei w Young Offender Institutions odnotowano średnio 269 napadów miesięcznie, co odpowiada 24% młodzieży przebywającej w areszcie¹³.

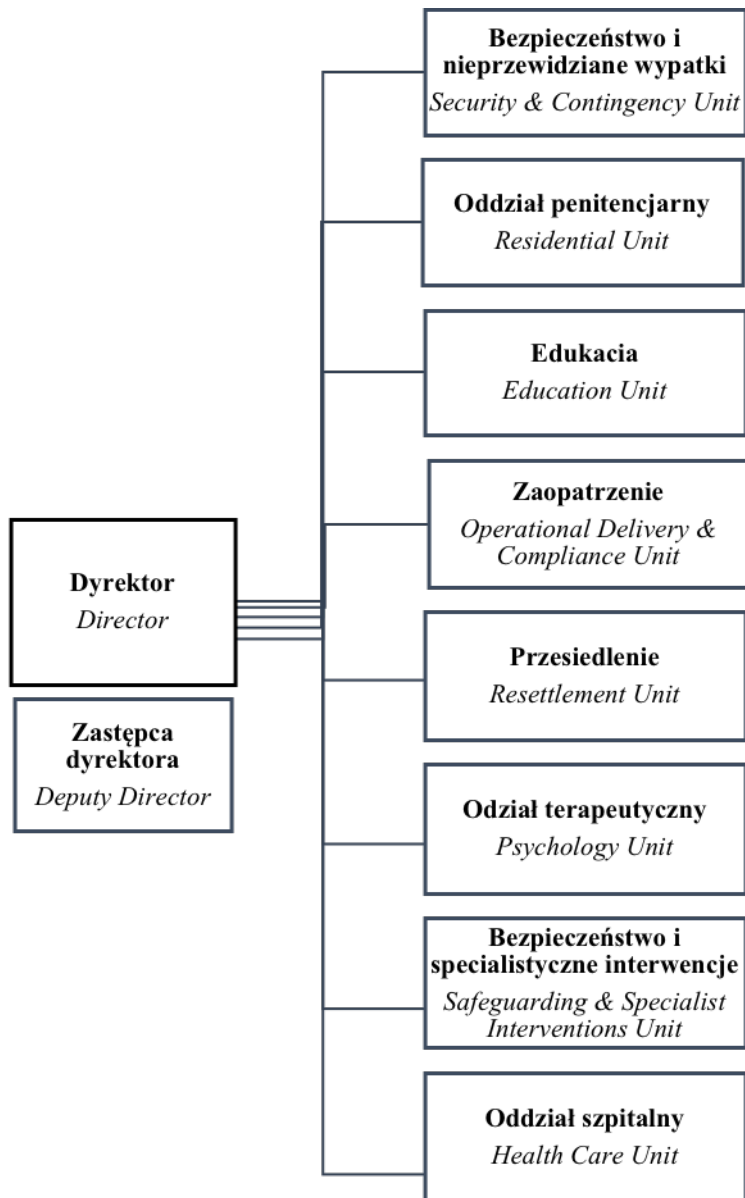
Wszelkie informacje opublikowane w tym artykule pochodzą z analizy dokumentów uzyskanych za zgodą dyrektorów omawianych zakładów penitencjarnych dla nieletnich oraz kadry kierowniczej poszczególnych oddziałów. Praca jako pierwsza w Polsce opisuje wewnętrzny system resocjalizacyjny obowiązujący w zakładach penitencjarnych dla nieletnich Secure Training Centres w Wielkiej Brytanii. W pracy nie odniesiono się do szczegółowego omówienia prawnego funkcjonowania tego typu zakładów oraz placówek sprawujących kontrolę nad nimi z uwagi, iż informacje te są ogólnie dostępne na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości Wielkiej Brytanii oraz w pracach innych autorów¹⁴.

¹³ <https://www.gov.uk/government/statistics/youth-justice-statistics-2018-to-2019> (dostęp: 03.09.2022).

¹⁴ Do tych prac zaliczyć można m.in.: A. Barczykowska, S. Dzierżyńska-Breś, M. Muskała, *Systemy oddziaływań resocjalizacyjnych Stanów Zjednoczonych i Anglii*, Poznań 2015; M. Muskała, *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, Resocjalizacja Polska. Polish Journal of Social Rehabilitation 2013, nr 4, s. 113-129; M. Muskała, *Diversion w wymiarze sprawiedliwości wobec nieletnich w Anglii i Walii*, Resocjalizacja Polska. Resocjalizacja Polska. Polish Journal of Social Rehabilitation 2014, nr 8, s. 27-42; M. Kalinowski, *Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich*, Warszawa 2005; W. Klaus, *Reforma wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Wielkiej Brytanii*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2004, nr 44/45, s. 166-174.

Struktura oraz organizacja Secure Training Centres

Diagram 2. Wewnętrzna organizacja Secure Training Centres

Źródło: opracowanie własne

Placówka STC posiada osiem oddzielnych wydziałów. Osobami decyzyjnymi oraz sprawującymi kontrolę nad prawnym funkcjonowaniem placówki jest dyrektor oraz jego zastępca. W każdym wydziale wyznaczony jest starszy kierownik (*senior manager*) oraz jego zastępca (*manager*) i dalej inni pracownicy. Wydział bezpieczeństwa sprawuje kontrolę nad bezpieczeństwem nieletnich oraz innych pracowników poprzez działania prewencyjne i minimalizujące wystąpienie nieprzewidzianych zdarzeń niebezpiecznych dla nieletnich i funkcjonariuszy. Oddziały penitencjarne odpowiedzialne są za całodobową opiekę i kontrolę nad osadzonymi nieletnimi, dbając o utrzymanie ładu i porządku na każdym z dziesięciu wydziałów. Na ośmiu nieletnich umieszczonych na każdym oddziale, przysługuje trzech funkcjonariuszy (*Secure Care Officers*) dbających o utrzymanie reżimu i dziennej rutyny. Ośrodki STC posiadają dwa oddzielne oddziały przeznaczone dla nieletnich oczekujących na wyrok sądu lub przesiedlenie na odpowiedni oddział. Celem tych dwóch oddziałów jest zapoznanie nieletniego z obowiązującymi zasadami pobytu w ośrodku oraz przygotowanie oceny zachowania nieletniego będącej podstawą do umieszczenia na danym wydziale. Oddział edukacyjny dba o wysoką jakość nauczania oraz rozwój praktycznych umiejętności nieletnich. Oddział ten ma dwie kondygnacje. Na parterze umieszczone są sale lekcyjne przeznaczone do nauki zawodu (kucharz, fryzjer, stolarz, sala nagraniowa) oraz sala gimnastyczna i siłownia. Z kolei na pierwszym piętrze usytuowane są sale przeznaczone do nauki matematyki, angielskiego, informatyki. Oddział zaopatrzeniowy odpowiedzialny jest za dostarczanie wszelkich niezbędnych produktów do sprawnego funkcjonowania ośrodka np. jedzenia, produktów do higieny, produktów biurowych. Oddział zajmujący się przesiedleniem odpowiedzialny jest za sprawne umieszczenie nieletniego w ośrodku, przeniesienie w razie konieczności z jednego ośrodka do innego o podobnym profilu lub zakładu karnego dla dorosłych w sytuacji ukończenia przez nieletniego 18 lat. Oddział terapeutyczny zajmuje się przeprowadzaniem programów terapeutyczno-resocjalizacyjnych szczegółowo opisanych w dalszej części tekstu. Oddział ten ściśle współpracuje z zespołem do spraw bezpieczeństwa i specjalistycznych interwencji, którego celem jest zapobieganie eskalacji nieakceptowanych zachowań nieletniego podczas terapii oraz w okresie zaprzestania nadużywania substancji psychoaktywnych. Oddział szpitalny dba o dobre zdrowie fizyczne nieletnich podczas pobytu w ośrodku.

Do oddziału szpitalnego kierowani są nieletni wymagający krótko- oraz długoterminowego leczenia pod stałą opieką lekarską.

Programy terapeutyczno-resocjalizacyjne¹⁵

Najważniejszym aspektem doboru odpowiednich programów psychokorekcyjnych jest kwestia dobrowolności w ich uczestnictwie w znaczeniu zasady dobrowolności i podmiotowości. Oferowane programy koncentrują się na identyfikacji czynników kryminogennych i prowadzone są co najmniej cztery godziny tygodniowo. W Secure Training Centres (dalej STS) przyjmuje się dwie formy prowadzonych zajęć: 1) zajęcia grupowe (*group work*) obejmujące przynajmniej realizację jednego programu podczas całego pobytu nieletniego w centrum. Umożliwiają nieletnim wspólne spotkanie się w celu dzielenia się swoimi doświadczeniami, rozwijania pozytywnych relacji z innymi, wzajemnego uczenia się i okazywania wsparcia, 2) zajęcia indywidualne (*1:1 key work*) prowadzone są przynajmniej jedną godzinę tygodniowo raz w tygodniu. W zależności od rodzaju prowadzonego programu z nieletnim w STC powołana jest grupa specjalistów obejmująca osiem zespołów terapeutycznych, w skład których wchodzi:

- 1) psychiatrzy specjalizujący się w diagnozowaniu i leczeniu chorób psychicznych;
- 2) psycholodzy kliniczni (*Child and Adolescent Mental Health Services, CAMHS*) koncentrujący się na emocjonalnym wsparciu nieletniego w aspekcie przyczyn i konsekwencji jego zachowania oraz posiadanych zaburzeń behawioralnych i psychicznych;
- 3) zespół specjalistów zajmujących się edukacją nieletnich dotyczącą efektów nadużywania substancji psychoaktywnych (*Substance Misuse*);
- 4) psycholodzy sądowi (*Forensic Psychologists*) skupiający się przede wszystkim na pracy oscylującej wokół psychologicznej interwencji dotyczącej zredukowania ryzyka wyrządzenia szkody sobie lub innym osobom oraz ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa;
- 5) zespół do spraw rozwiązywania konfliktów (*Conflict Resolution Team*) zajmujący się utrzymaniem porządku oraz pozytywnych relacji

¹⁵ Informacje o rodzaju prowadzonych zajęć psychokorekcyjnych zgromadzono na podstawie wewnętrznej analizy dokumentów w STC w Milton Keynes.

- nieletnich z innymi osadzonymi oraz funkcjonariuszami. Ponadto zespół dokonuje identyfikacji czynników wywołujących konflikt oraz udziela wsparcia w rozwiązaniu sytuacji wywołującej napięcie;
- 6) zespół do spraw bezpieczeństwa (*Safer Custody*) dokonuje identyfikacji oraz wsparcia nieletniego w sytuacji, gdy zagraża on sobie samemu, oraz innym;
 - 7) koordynatorzy do spraw relacji rodzinnych (*Family and Relationships Interventions Coordinator*), których głównym zadaniem jest zachęcanie zarówno nieletniego, jak i jego rodzinę do pozytywnych relacji, częstych wizyt nieletniego w centrum oraz udzielania wsparcia w sytuacji występujących konfliktów między nieletnim a jego rodzicami (opiekunami);
 - 8) zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego (*Enrichment Team*). Głównym zadaniem zespołu jest prowadzenie działań w celu wzbogacenia i zwiększenia zdolności młodych ludzi do nauki, uczestnictwa w programach rozwijających ich umiejętności społeczne, podejmowania nowych społecznie akceptowanych wyzwań, świadomość słabych i mocnych stron, rozwoju zainteresowań oraz pozytywnej komunikacji z innymi.

W STC prowadzonych jest 35 programów adresowanych do przebywającej tam młodzieży. Ponadto, wszyscy nieletni uczestniczą w 25 godzinnej cotygodniowej edukacji w ramach krajowego programu nauczania (*National Curriculum*) odbywającej się równolegle z dodatkową interwencją ukierunkowaną na przeciwdziałanie przyszłym zachowaniom przestępczym. Do tych programów zalicza się¹⁶:

- **AIMS Assessment & Intervention:** program prowadzony jest przez psychologa sądowego i skierowany jest do nieletnich, którzy dopuścili się przestępstwa o charakterze seksualnym. Celem programu jest ocena nieletniego oraz zminimalizowanie ryzyka wyrządzenia szkody sobie lub innym osobom. Program trwa 24 tygodnie w formie indywidualnych spotkań.
- **Active Citizenship Programme:** zajęcia realizowane są przez jedną godzinę podczas każdego weekendu. Mają na celu wyposażenie nieletnich w wiedzę i umiejętności, które pozwolą im zrozumieć przyszłą rolę

¹⁶ Informacje o rodzaju prowadzonych zajęć psychokorekcyjnych zgromadzono na podstawie wewnętrznej analizy dokumentów w STC w Milton Keynes.

w życiu społecznym. Zajęcia zachęcają młodzież do zainteresowania się aktualnymi problemami społecznymi, kontrowersyjnymi kwestiami życia publicznego oraz angażują do udziału w dyskusji i debatach. Młodzież dowiaduje się o swoich prawach, obowiązkach przestrzegania norm prawnych i społecznych oraz zapoznaje się z naturą demokracji. Program realizowany jest przez zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego. Zajęcia realizowane są w grupie.

- **Alcohol Awareness:** program realizowany jest przez zespół specjalistów zajmujących się edukacją nieletnich dotyczącą efektów nadużywania substancji psychoaktywnych. Celem programu jest uświadomienie nieletniemu społecznej szkodliwości nadużywania alkoholu oraz jego negatywnego wpływu na zdrowie fizyczne i psychiczne. Program trwa sześć tygodni i realizowany jest indywidualnie lub w grupie.
- **Anti-Bullying Programme:** program realizowany jest przez zespół do spraw rozwiązywania konfliktów i adresowany jest do nieletnich, którzy dopuścili się użycia siły, przymusu lub groźby w celu dominacji lub zastraszania nad innym nieletnim. Program ma na celu uświadomienie sprawcy szkodliwości jego czynu, dotarcie do przyczyn okazywanej potrzeby dominacji nad innymi oraz agresji. Program trwa sześć tygodni i realizowany jest wyłącznie indywidualnie.
- **Anxiety Management:** celem programu jest uświadomienie nieletniemu przyczyn swojego zachowania, terapię zaburzeń lękowych oraz przekazanie nieletniemu aktualnych informacji dotyczących dostępnych sposobów leczenia. Program realizowany jest przez sześć tygodni w formie indywidualnej lub grupowej, a organem odpowiedzialnym za jego przeprowadzenie jest zatrudniony psychiatra oraz psycholog kliniczny.
- **Auricular Acupuncture:** celem zabiegów jest neutralna stymulacja ucha zewnętrznego specjalnie dobranymi i sterylnymi igłami do akupunktury powodującymi korzystne zmiany w mózgu, które poprawiają samopoczucie młodej osoby. Zabiegi realizowane są jednorazowo przez zespół specjalistów zajmujących się edukacją nieletnich dotyczącą efektów nadużywania substancji psychoaktywnych.
- **Cannabis:** zajęcia dotyczące szkodliwości naużywania narkotyków. Celem zajęć jest uświadomienie nieletniemu negatywnego wpływu nadużywania substancji psychoaktywnych oraz zwiększenie świadomości skutków zdrowotnych ich zażywania. Program trwa sześć tygodni

i realizowany jest przez zespół specjalistów zajmujących się edukacją nieletnich dotyczącą efektów nadużywania substancji psychoaktywnych.

- **Cognitive-Behavioral Therapy:** celem prowadzonej terapii kognitywno-behawioralnej jest rozwój osobistych potencjałów nieletniego, strategii radzenia sobie z problemami, zmiana nawyków behawioralnych, kontrola emocji oraz sposobu myślenia. Terapia trwa sześć tygodni i realizowana jest przez psychiatrę oraz psychologa klinicznego.
- **Conflict Resolution & Problem Solving:** celem programu jest analiza istniejących konfliktów między nieletnim a innymi osadzonymi lub członkami rodziny. Program koncentruje się na rozwiązaniu problemu oraz uświadomieniu nieletniemu przyczyn powstania danej sytuacji. Program trwa sześć tygodni i realizowany jest przez zespół do spraw rozwiązywania konfliktów.
- **Dealing with Feelings & Stress Management:** celem programu jest uświadomienie nieletniemu czym są emocje, objawy i przyczyny stresu oraz nauka samokontroli w sytuacji stresogennej. Nieletni uświadamiany jest jak stres wpływa na zdrowie psychiczne i fizyczne oraz relacje z innymi. Zapoznawany jest z technikami relaksacyjnymi oraz metodami wsparcia w centrum. Program prowadzony jest przez psychologa klinicznego w okresie sześciu tygodni.
- **Discriminatory Attitudes & Diversity:** celem programu jest uświadomienie młodzieży istniejących różnic i podobieństw między ludźmi, zapoznanie z prawami człowieka oraz nauka szacunku dla różnorodności kulturowej, etnicznej, religijnej oraz seksualnej. Nieletni uczestniczący w programie przewartościowuje własny system wartości i przekonań. Program prowadzony jest przez psychologa klinicznego w okresie sześciu tygodni w formie zajęć indywidualnych spotkań z nieletnim.
- **Driven to Crime:** celem programu jest zapoznanie młodzieży z prawnymi konsekwencjami naruszenia norm prawnych w aspekcie różnych rodzajów popełnionych przestępstw. Program prowadzony jest przez zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego w okresie czterech tygodni w formie indywidualnych spotkań z nieletnim.
- **Drugs & Alcohol:** celem programu jest poznanie indywidualnych doświadczeń młodzieży związanych z nadużywaniem alkoholu i narkotyków oraz ich krótko- i długoterminowych skutków na zdrowie psychiczne i fizyczne nieletniego. Program pomaga młodzieży poznać

czynniki ryzyka związane z nadużywaniem substancji psychoaktywnych oraz jak się przed nimi chronić w przyszłości. Program realizowany jest przez zespół specjalistów zajmujących się edukacją nieletnich dotyczącą efektów nadużywania substancji psychoaktywnych przez okres sześciu tygodni w formie indywidualnych spotkań z nieletnim.

- **Extremist Risk Generator:** celem programu jest ocena młodzieży skazanej za popełnione czyny o charakterze terrorystycznym oraz ekstremistycznym. Ocena zachowania nieletniego, poznanie przyczyn popełnienia tego rodzaju przestępstwa oraz określenie metod wsparcia nieletniego w trakcie pobytu w centrum dokonywana jest przez psychologa w okresie czterech tygodni.
- **Fatherhood/Motherhood:** program ma na celu rozwijanie i doskonalenie umiejętności rodzicielskich nieletnich, którzy są lub będą przyszłymi rodzicami oraz zapobieganie wczesnemu rodzicielstwu w odniesieniu szczególnie do nieletnich, którzy nie mieli prawidłowych wzorców rodzicielskich. Sesje oparte są na dyskusjach dotyczących środków antykoncepcyjnych oraz obowiązków i wyrzeczeń, jakie niesie ze sobą rodzicielstwo. Ponadto sesje obejmują gościnne wizyty młodych ojców z *Young Dads Collective* dzielących się własnym doświadczeniem. W ramach tygodniowego programu młode matki i młodzi ojcowie (w zależności od centrum) zajmują się elektronicznym dzieckiem zaspokajając jego potrzeby i uczą się podstawowych metod opieki i odpowiedzialności. Program trwa sześć tygodni i prowadzony jest przez koordynatorów do spraw relacji rodzinnych.
- **Fire Safety:** celem programu jest wyposażenie nieletniego w umiejętności identyfikacji niebezpiecznych czynników wywołujących pożar oraz w wiedzę, jak przeciwdziałać podpaleniu i jak się zachować w sytuacji zagrażającej życiu z udziałem ognia. Program obejmuje naukę rodzajów gaśnic oraz techniki ich użycia w zależności od palącej się substancji/przedmiotu. Program trwa sześć tygodni i jest prowadzony przez zespół do spraw bezpieczeństwa.
- **Firesetter Intervention Scheme:** celem programu jest indywidualna diagnoza skłonności nieletniego do umyślnego podpalania (fascynacji ogniem), uświadomienie konsekwencji umyślnego rozpalania ognia dla samej jednostki, jego rodziny, przyjaciół oraz kosztów społecznych. Program obejmuje również treści związane z nauką alternatywnych sposobów radzenia sobie z gniewem oraz presją rówieśniczą. Psycholog dokonuje rozpoznania i oceny skłonności nieletniego i na ich

podstawie określa sposoby dalszego wsparcia i interwencji. Program realizowany jest przez zespół do spraw bezpieczeństwa wraz z przedstawicielem straży pożarnej w formie indywidualnych sesji.

- **Functional Assessment & Case Formulations:** program realizowany jest przez psychologa sądowego, którego zadaniem jest krótkoterminowa ocena przyczyn danego zachowania nieletniego w centrum. Program ma na celu określenie rodzaju potrzebnego wsparcia lub interwencji. Program prowadzony jest przez okres dwóch tygodni w formie indywidualnych sesji.
- **Gang Culture Intervention Program:** program pomaga młodym ludziom zrozumieć konsekwencje prawne i społeczne stosowania przemocy i zaangażowania w grupy przestępcze (gangi), jednocześnie umożliwiając im dokonywanie pozytywnych wyborów i zwiększania poczucia własnej wartości. Program skupia się na systemach wierzeń i błędnych przekonaniach wywodzących się z mitów dotyczących gangów, zapewniając jednocześnie alternatywną prawdę. Program ma również na celu stworzenie bezpiecznego forum dla młodych ludzi do wyrażania swoich obaw związanych z przeżywanymi napięciami, aby zapobiec eskalacji i kontynuacji konfliktów podczas pobytu w centrum. Program trwa 12 tygodni w formie sesji grupowych.
- **Gangs:** program ma na celu uświadomienie nieletnim, czym jest grupa? Jak inni postrzegają grupy? Jaki rodzaj grup społecznych tworzą ludzie? Jakie procesy grupowe kierują gangami? Jak uczestnictwo w grupie przestępczej wpływa na jednostkę oraz jej najbliższe środowisko? Program pomaga młodym ludziom skupić się na własnych emocjach, wartościach, przekonaniach, motywuje do myślenia o innych w życiu jednostki oraz o sobie samym w perspektywie obecnej sytuacji i planów na przyszłość. Program realizowany jest przez zespół do spraw rozwiązywania konfliktów w formie zajęć indywidualnych w okresie do sześciu tygodni.
- **Healthy Relationship / Interact:** realizowane zajęcia mają na celu skupienie uwagi młodzieży na pozytywnych relacjach z najbliższymi. Młodzież uświadamiana jest, czym są pozytywne relacje z innymi, jak budować pozytywne relacje oraz jakie korzyści z nich płyną w budowaniu swojej tożsamości społecznej. Zajęcia realizowane są indywidualnie w okresie sześciu tygodni przez zespół do spraw relacji rodzinnych.
- **Identify & Who am I?:** celem programu jest wsparcie nieletniego w zrozumieniu samego siebie, zastanowienia się nad własnym zachowaniem,

poglądami i relacjami z innymi. Poruszane są kwestie dotyczące, kim jestem teraz? A kim chcę być w przyszłości? A także zdrowego rozsądku, zainteresowań, lęków i obaw, różnic między ludźmi, roli innych w życiu młodej osoby. Zajęcia realizowane są indywidualnie w okresie sześciu tygodni przez zespół do spraw relacji rodzinnych.

- **Knife Crime:** celem programu jest zwiększenie świadomości młodzieży dotyczącej przestępstw z użyciem noża, zmniejszenie prawdopodobieństwa użycia ostrego narzędzia przeciwko innym w przyszłości oraz uświadomienie społecznej szkodliwości popełnionego czynu. Program kierowany jest do sprawców czynu z użyciem noża, obowiązują sesje indywidualne w okresie sześciu tygodni. Program realizowany jest przez zespół do spraw rozwiązywania konfliktów.
- **Man Up Programme:** program ma na celu uświadomienie młodzieży nieprawidłowego i zniekształconego myślenia o autorytecie mężczyzny w rodzinie i społeczeństwie. Zajęcia dotyczą również przekonań na temat różnic płciowych, odmienności kulturowych w traktowaniu kobiet, równouprawnienia i wzajemnego szacunku. Podczas zajęć podkreśla się potrzebę zmiany utrwalonych w społeczeństwach wzorców dotyczących ról kobiet i mężczyzn. Stereotypy te wywierają bowiem zasadniczy wpływ na zachowania seksualne ludzi i są główną przyczyną dyskryminujących postaw wobec dziewcząt i kobiet. Przejawem dyskryminacji są nie tylko różne formy przemocy seksualnej, lecz także zwyczaj obciążania kobiety całkowitą odpowiedzialnością za skutki zachowań seksualnych, np. za prokreację i zapobieganie ciąży. Program realizowany jest przez zespół do spraw rozwiązywania konfliktów.
- **Mindfulness & Relaxation:** celem programu jest nauka skupiania uwagi na sobie, własnych myślach, uczuciach, pragnieniach oraz metodach relaksacji w celu wyciszenia wewnętrznych lęków, obaw, sprzecznych myśli. Program realizowany jest przez psychologa klinicznego w okresie sześciu tygodni w formie zajęć grupowych lub indywidualnych.
- **Peer Pressure & Positive Interaction:** omawiane zagadnienia koncentrują się na negatywnej presji rówieśniczej i jej wpływu na zachowanie jednostki. Omawiane kwestie dotyczą bycia asertywnym oraz podejmowania własnych decyzji wbrew grupie. Program realizowany jest w okresie do sześciu tygodni w formie zajęć indywidualnych lub grupowych.
- **Robbery:** celem programu jest uświadomienie młodzieży społecznych oraz prawnych konsekwencji dokonania rozboju i kradzieży, przyczyn

podjęcia tego rodzaju zachowania, wyciągnięcie wniosków dotyczących swojego zachowania, uświadomienie sobie roli ofiary oraz trening kontrolowania złości. Trening realizowany jest w okresie do sześciu tygodni w formie zajęć indywidualnych lub grupowych.

- **Sexual Health Clinic:** celem programu jest edukacja seksualna młodzieży, rozwinięcie pozytywnego nastawienia do własnego ciała, nauka właściwych metod komunikowania się, przekazywanie informacji dotyczących prokreacji oraz chorób przenoszonych drogą płciową. Sesje prowadzone są indywidualnie przez zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego w okresie do sześciu tygodni.
- **Sleep Hygiene:** z uwagi na deprawujący wpływ środowiska więziennego znaczna liczba skazanej młodzieży cierpi na bezsenność. Wychodząc naprzeciw narastającemu problemowi, stworzono program, którego celem jest higiena snu poprzez naukę różnych praktyk i nawyków niezbędnych do zapewnienia dobrej jakości snu w nocy i pełnej czujności w ciągu dnia. Młodzież uświadamiana jest, że uzyskanie zdrowego snu jest ważne zarówno dla zdrowia fizycznego, jak i psychicznego. Może także poprawić wydajność i ogólną jakość życia. Program realizowany jest przez psychologa w formie indywidualnych lub grupowych zajęć.
- **Anger Management Intervention:** celem prowadzonych zajęć jest wsparcie dziecka w zrozumieniu natury gniewu oraz pomoc w poradzeniu sobie z nim dzięki zabawnemu zeszytowi ćwiczeń pt. *Starving the Anger Gremlin*. Zabawne i proste ćwiczenia pomagają młodym ludziom zrozumieć, dlaczego się denerwują i jak ich gniew wpływa na siebie i innych. Zestaw ćwiczeń uczy dzieci i młodzież w wieku 10+, jak radzić sobie z gniewnymi myślami i zachowaniami. Sprawdzony program, oparty na skutecznych zasadach terapii poznawczo-behawioralnej, może być przepracowany przez młodego człowieka samodzielnie lub z funkcjonariuszem. Opiekunem zajęć jest psychiatra sądowy. Zajęcia trwają sześć tygodni i są realizowane w formie indywidualnej.
- **Storybook Dads:** to nowe podejście do wsparcia nieletniego nieobecnego ojca lub matki. Młoda osoba czyta bajki dla dzieci które są nagrywane a następnie przetwarzane oraz profesjonalnie edytowane, a następnie dodawane są efekty dźwiękowe. Po akceptacji nagrania przez samego nieletniego, płyta z nagraniem przekazywana jest rodzinie. Projekt realizowany jest przez zespół do spraw relacji rodzinnych (<https://www.storybookdads.org.uk>).

- **Structured Assessment of Violence Risk in Youth:** Ustrukturyzowana ocena ryzyka przemocy wśród młodzieży to narzędzie służące do oceny ryzyka przemocy wśród młodzieży obu płci w wieku od 12-18 lat. SAVRY jest również skuteczny w prognozowaniu ryzyka ogólnej przestępczości lub przestępczej recydywy. Może być wykorzystywany przez specjalistów z różnych dyscyplin, którzy przeprowadzają oceny i/lub opracowują plany interwencji/nadzoru dotyczące ryzyka przemocy wśród młodzieży. SAVRY zaprojektowany jest jako formalny test lub skala, nie ma przypisanych wartości liczbowych. W oparciu o model ustrukturyzowanego profesjonalnego osądu (SPJ), SAVRY pomaga w ustrukturyzowaniu oceny, tak aby ważne kryminogenne czynniki nie zostały pominięte, a zatem będą uwzględnione przy formułowaniu ostatecznej oceny na temat poziomu ryzyka przemocy. Ocena wykonywana jest przez psychologa sądowego w indywidualnych sesjach.
- **Victim Awareness & Restorative Justice:** celem programu jest skupienie uwagi na ofierze popełnionego przestępstwa lub osób jej najbliższych, na jej uczuciach, prawach. Nieletni powinien uświadomić sobie doniosłość wyrządzonej szkody, zrozumieć, kim jest ofiara i jak popełniony czyn mógł wpłynąć na jej dalsze życie. Program przewiduje podjęcie działań naprawczych przez nieletniego oraz, gdy obie strony wyraziły zgodę, spotkanie z ofiarą. Program trwa sześć tygodni, realizowany jest indywidualnie.
- **Hippotherapy:** celem terapii jest budowa pozytywnej relacji między człowiekiem a zwierzęciem, wpływa na rozwój kompetencji społecznych, takich jak otwartość, chęć pomocy, odpowiedzialność, samodzielność, nauka relaksacji, pozytywny obraz samego siebie oraz zmniejszenie poczucia osamotnienia. Zajęcia realizowane są przez zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego i nie są ograniczone czasowo.
- **Dogtherapy:** celem terapii z udziałem psa jest obniżenie poziomu stresu, poprawa funkcjonowania emocjonalno-uczuciowego, stymulacja rozwoju umysłowego, rozwijanie umiejętności społecznych, kształtowanie charakteru poprzez podjęcie odpowiedzialności, wzmocnienie poczucia własnej wartości, umożliwienie kontaktu ze zwierzętami, nawiązywanie naturalnej więzi ze światem, stwarzanie okazji do zabawy, przełamanie bariery lęku przed kontaktem z psem, akceptowanie obecności psa w bliskim otoczeniu, nawiązanie i pogłębianie kontaktu

z psem, kształtowanie pozytywnych emocji, koncentracja uwagi, podejmowanie różnych form działań ruchowych w obecności psa, nauka relaksacji w obecności psa. Zajęcia realizowane są przez zespół do spraw rozwoju i koordynowania działań profilaktycznych oraz aktywnego spędzania czasu wolnego i nie są ograniczone czasowo.

Wybrane organizacje wspierające działania postpenitencjarne

Nieletni opuszczający areszty, według raportu sporządzonego przez Criminal Justice Joint Inspections¹⁷ z 2019 roku, są „przygotowywani do upadku”, ponieważ niedostępne są wystarczające formy wsparcia, aby przygotować ich do wypuszczenia na wolność i pomóc im w ponownym powrocie do społeczności. Według raportu dzieci i młodzież zwalniana z instytucji resocjalizacyjnych dla młodocianych przestępców otrzymuje zbyt małe wsparcie w społeczności i jest „nastawiona na porażkę”. Zdaniem Joe Leppera¹⁸ dochodzenie przeprowadzone przez HM Inspectorate of Probation i HM Inspectorate of Prisons wykazało, że jedna piąta młodych ludzi zwolnionych z placówek dla nieletnich została ponownie skazana za popełnienie przestępstwa w ciągu trzech miesięcy od zwolnienia. Raport ten oparty został na doświadczeniach 50 chłopców w wieku od 12 do 17 lat przetrzymywanych w placówkach w Anglii i Walii. Ustalenia ujawniły, że świadczona pomoc młodym ludziom w znalezieniu m.in. mieszkania była niewystarczająca. Okazało się również, że wsparcie młodych osób nadużywających substancji psychoaktywnych zostało udzielone w 44% przypadków po zwolnieniu. Stało się tak pomimo stwierdzenia nadużywania substancji w trzech czwartych przypadków. Podobnie problemy ze zdrowiem psychicznym młodych ludzi nie były odpowiednio uwzględniane po powrocie do społeczności. Ponadto stwierdzono, że działania w zakresie wsparcia zdrowia psychicznego podczas zatrzymania i aresztowania były często negatywnie oceniane przez nieletnich podobnie jak brak zainteresowania odpowiednich instytucji wsparciem

¹⁷ <https://www.justiceinspectorates.gov.uk/cjji/media/pressreleases/2019/10/youthresettlementcommunity/> (dostęp: 20.03.2021).

¹⁸ <https://www.cypnow.co.uk/news/article/youth-custody-resettlement-work-found-inadequate> (dostęp: 24.03.2023].

po zwolnieniu nieletniego z placówki resocjalizacyjnej. Ponadto stwierdzono brak wsparcia nieletniego w zakresie edukacji oraz/lub zatrudnienia. Ustalenia, które dotyczą okresu od października 2018 r. do kwietnia 2019 r. pokazują, że 37 z 50 nieletnich potrzebowało pomocy ze strony organizacji zajmujących się opieką społeczną, natomiast tylko sześć z nich otrzymało taką pomoc. Raport jest wynikiem tymczasowego dochodzenia przeprowadzonego w sierpniu 2020 r., które ujawniło częste przykłady niewłaściwego planowania działań pomocowych. Główny inspektor więziennictwa Peter Clarke stwierdził, że w niektórych przypadkach planowanie dalszych losów nieletniego rozpoczęło się zaledwie 10 dni przed zwolnieniem lub nawet po zwolnieniu z placówki, to za mało, za późno, aby było skuteczne. Wiele działań, które oceniano w placówkach resocjalizacyjnych, skupiało się na zatrzymywaniu dzieci i młodzieży, kierowaniu ich zachowaniem lub po prostu na próbie wypełnienia ich czasu. Główny Inspektor Nadzoru Kuratorskiego Justin Russell stwierdził, że niezmiernie rozczarowujące jest to, że wiele tych samych kwestii opublikowanych w raporcie z 2015 roku pozostało bez zmian. Wezwał do utworzenia ogólnokrajowej sieci środowiskowych ośrodków zakwaterowania dla tych dzieci, które stanowiły największe zagrożenie dla społeczeństwa oraz lepszej koordynacji między nieletnim a społecznością w celu zapewnienia im pomocy w planowaniu, przygotowywaniu i rozwoju po odbyciu kary.

W Wielkiej Brytanii istnieje szeroko rozbudowany system działań postpenitencjarnych dla osób opuszczających zakłady karne oraz ich rodzin. Znaczna większość tych organizacji stanowi pozarządowy system pomocowy, przyjmując charakter instytucji charytatywnych. Z uwagi na znaczną liczbę zarówno rządowych, jak i pozarządowych organizacji niosących pomoc osobom (nieletnim, młodocianym, osobom dorosłym) odbywającym karę pozbawienia wolności, jak i po jej zakończeniu, zaprezentowane zostaną tylko niektóre z nich.

- **Prison Reform Trust (PRT)** to niezależna organizacja charytatywna w Wielkiej Brytanii działająca na rzecz stworzenia sprawiedliwego, humanitarnego i skutecznego systemu karnego. PRT została założona w 1981 r. w celu informowania i wpływania na publiczną debatę dotyczącą warunków odbywania kar pozbawienia wolności oraz traktowaniu więźniów. Przy liczbie więźniów w Anglii i Walii przekraczającej obecnie 82.000, a według przewidywań 86.400 osób w 2023 r. dobroczynność pozostaje dziś tak samo ważna dla społeczeństwa obywatelskiego, jak

w chwili założenia tej organizacji. Jest jedną z nielicznych organizacji, która chce i jest w stanie pociągnąć państwo do odpowiedzialności za nieodpowiednie traktowanie osadzonych w zakładach karnych lub innych placówkach resocjalizacyjnych. Reputacja organizacji zbudowana na prawie czterech dekadach rzetelnej analizy i prezentacji faktów, daje im silną pozycję lidera, z którym niewiele organizacji może się równać. Główne cele organizacji to: ograniczanie zbędnych kar ograniczenia wolności, promowanie społecznych rozwiązań w zakresie przestępczości, polepszenie więziennej służby zdrowia oraz warunków więźniów i ich rodzin; promowanie równości oraz praw człowieka w wymiarze sprawiedliwości. Praca organizacji opiera się na następujących podstawowych zasadach: 1) słuchaniu i udzielaniu głosu więźniom i ich rodzinom, 2) promowanie ich roli w wprowadzaniu zmian, 3) wypracowywaniu wiarygodności organizacji opartej na solidnym zarządzaniu, 4) współpracy z ekspertami w danej dziedzinie, 5) znajomości granic mocnych stron organizacji oraz wiedzy jej członków, 6) ścisłej współpracy z partnerami, aby mieć większy ogólny wpływ na realizację wyznaczonych celów, 7) niezależności finansowej, 8) wpływaniu na decydentów poprzez gromadzenie, analizowanie i publikowanie faktów dotyczących funkcjonowania i pomocy z obszaru służby więziennej, 9) promowaniu dobrych praktyk i świętowaniu sukcesów, 10) rozumieniu realiów, ale dostrzeganiu możliwości, 11) oportunizmie opartym na zasadach: wykorzystywania szansy na dokonanie postępu, gdy jest, 12) zachowanie pamięci o tym, co się wydarzyło w przeszłości.

- **Pact (Prisoners-Families-Communities. A fresh Start Together)** to ogólnokrajowa organizacja charytatywna, która zapewnia wsparcie osobom z wyrokami skazującymi i ich rodzinom poprzez szereg usług, w tym: zaangażowanie rodzin w placówkach resocjalizacyjnych, wsparcie dla odwiedzających w zakładzie karnym, nadzorowanie zabaw, catering, zwiększenie aktywności rodzinnej, realizację programów edukacyjnych dla rodziców i osadzonych, wsparcie sądowe i społeczne dla rodzin, realizację programu „Through the Gate”, realizację programów przyjaźni opartych na współpracy z lokalną społecznością. Wizją organizacji jest społeczeństwo, w którym sprawiedliwość rozumiana jest jako proces przywracania i uzdrawiania, w którym placówki resocjalizacyjne stanowią miejsce nauki i rehabilitacji oraz w którym ceni się wrodzoną godność i wartość każdego człowieka.

Misją organizacji jest wspieranie osób pozbawionych wolności i ich rodzin w ponownym starcie oraz minimalizowanie szkód, jakie może spowodować inkarceracja społeczna. Za cel organizacja ta stawia sobie budowanie silnych rodzin oraz bezpiecznych społeczności, zmniejszanie ryzyka pokrzywdzenia osób odbywających kary pozbawienia wolności i ich dzieci, usuwanie barier (stereotypów), zwiększanie świadomości w zakresie usług publicznych, wpływanie na politykę karną oraz prawodawstwo.

- **Nacro** to ogólnokrajowa organizacja charytatywna z ponad 50-letnim doświadczeniem w zmienianiu życia i budowaniu silniejszej społeczności i ograniczania przestępczości. Świadczą usługi w obszarze wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych – od służb łącznikowych i dywersyjnych w areszcie policyjnym i sądzie; edukację w placówkach resocjalizacyjnych oraz usługi w zakresie przesiedleń więziennych. Dostarczają kaucję i zakwaterowanie osobom pozbawionym wolności. Biuro Wsparcia (BASS) w imieniu Ministerstwa Sprawiedliwości zajmuje się zakwaterowaniem osób opuszczających zakłady karne. Organizacja pracuje z młodymi i dorosłymi osobami naruszającymi normy prawne zarówno podczas wykonywania wyroku, jak i po jego ukończeniu, oferując szeroki zakres usług dla różnych grup klientów, aby pomóc zmienić ich życie. Celem organizacji jest ograniczenie ponownych przestępstw i pomoc ludziom w pozytywnej reintegracji ze społeczeństwem. Organizacja współpracuje z 14 zakładami karnymi oraz zakładami dla nieletnich, oferując szeroki zakres praktycznego wsparcia. Narco współpracuje z osobami, które przygotowują się do opuszczenia zakładu penitencjarnego, aby upewnić się, że są praktycznie i emocjonalnie przygotowani do życia na zewnątrz. W ramach tej pracy wskazują i wspierają osadzonych w podjęciu edukacji, szkolenia lub zatrudnienia oraz w uzyskaniu odpowiedniego, stabilnego i niedrogiego zakwaterowania. Obejmuje to kierowanie młodych ludzi i kobiet do bardziej specjalistycznych usług. Narco oferuje zakwaterowanie po odbyciu kary pozbawienia wolności. Oferują również wsparcie i porady w zakresie znalezienia zatrudnienia, mieszkania i edukacji osobom z rejestrami karnymi. Organizacja prowadzi również szkolenia dla pracodawców i organizacji z zakresu oceny i zarządzania ryzykiem związanym z rejestrami karnymi. Organizacja przyjmuje, że każdy młody człowiek jest inny i ma określone potrzeby, mocne strony i cele. Spersonalizowane

programy studiów i kursy zawodowe zapewniają młodym ludziom i dorosłym umiejętności potrzebne do dalszej edukacji, szkolenia lub zatrudnienia w odpowiednim dla nich obszarze. Organizacja zapewnia szeroki wachlarz usług mieszkaniowych i wsparcia dla młodych ludzi, w tym osób opuszczających areszty, w celu wspierania władz lokalnych w ich obowiązkach statutowych. Organizacja posiada sieć 18 Centrów Edukacji i Umiejętności w całym kraju, a także szkołę uzupełniającą. Zapewnia dostosowane programy – w tym kwalifikacje techniczne, zawodowe, z języka angielskiego i matematyki – dla młodych ludzi w wieku 14-19 lat. Współpracuje z lokalnymi pracodawcami, aby zapewnić młodym ludziom praktyczne doświadczenie i umiejętności potrzebne do odniesienia sukcesu w życiu. Pomimo wyzwań, przed którymi stoją nieletni, np. dysfunkcyjne życie rodzinne, problemy behawioralne, problemy ze zdrowiem psychicznym i nadużywanie substancji psychoaktywnych – organizacja wspiera ich, aby nie byli trwale pokrzywdzeni w przyszłości.

- **The Howard League for Penal Reform** – dalekosiężna i zakrojona na szeroką skalę praca organizacji ma na celu zmniejszenie przestępczości i uczynienie społeczności bezpieczniejszą, z mniejszą liczbą osób pozbawionych wolności. Howard League dąży do tych celów, pracując nad zmianą systemu prawnego dotyczącego osób odbywających kary w placówkach resocjalizacyjnych. Poprzez badania, kampanie i pracę prawną oferuje i promuje rozwiązania, które pomagają ludziom uwolnić ich potencjał i zapobiegają staniu się ofiarami przestępstw. Pomoc prawna organizacji to koło ratunkowe dla dzieci i młodych dorosłych przebywających w więzieniach, ale większość pracy organizacji koncentruje się przede wszystkim na utrzymywaniu młodych ludzi z dala od kłopotów. Organizacja współpracuje z policją w celu zmniejszenia liczby aresztowań dzieci, po wspieranie projektów społecznych, które ograniczają przestępczość i zmieniają życie. Howard League apeluje do prowadzenia regularnego monitorowania skali przestępczości nieletnich, a także kompleksowego corocznego audytu danych dotyczących aresztowań dzieci oraz do przeprowadzania przeglądów przypadków w celu zidentyfikowania i rozwiązania problemów.
- **Northamptonshire Youth Offending Service (NYOS)** finansowany jest przez rząd centralny (Ministerstwo Sprawiedliwości / Youth Justice Board), z Northamptonshire Childrens Trust (NCT) i przez agencje partnerskie, takie jak policja, Probation, NHS oraz Drug & Alcohol

Action Team (DAAT). W NYOS zatrudnieni są pracownicy socjalni, pracownicy młodzieżowi, pracownicy sprawiedliwości naprawczej, pracownicy ds. edukacji, środowiskowe pielęgniarki psychiatryczne, kuratorzy sądowi, policjanci, pracownicy ds. zakwaterowania oraz pracownicy ds. nadużywania substancji psychoaktywnych. NYOS współpracuje bezpośrednio z dziećmi i młodzieżą, którzy popełnili przestępstwa, ich rodzicami/opiekunami prawnymi oraz ofiarami przestępstw. Praca jest podejmowana na wszystkich etapach systemu formalnego: od wyników pozasądowych po orzeczenia sądowe, zarówno w społeczności, jak i w przypadku zatrzymanych nieletnich. Potrzeby dzieci i młodych ludzi, którzy popełniają przestępstwa, są często złożone, a czasami nawet dezorientujące dla dzieci i młodzieży, aby zrozumieć, dlaczego zachowują się w taki sposób. W NYOS wierzymy, że aby zmienić życie dziecka lub młodej osoby, należy ich wysłuchać i upoważnić do podejmowania właściwych decyzji. W dokonaniu kompleksowej oceny planowania interwencji stosowany jest kwestionariusz „ASSETPLUS” opracowany przez Youth Justice Board (YJB). Narzędzie zapewnia całościowe ramy oceny i planowania pozwalające na śledzenie dziecka lub młodej osoby przez cały okres ich pobytu w systemie wymiaru sprawiedliwości. Ponadto NOYS kładzie szczególny nacisk na zidentyfikowanie mocnych stron nieletniego, określenie jego potrzeb i trudności, zidentyfikowanie czynnika ryzyka krzywdy oraz określenie prawdopodobieństwa ponownego popełnienia przestępstwa.

Podsumowanie

Europejska Konwencja Praw Człowieka z 1953 roku, która weszła w życie w Polsce w 19 stycznia 1993 roku, chroni zatrzymane dzieci przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem. Podobnie Konwencja Narodów Zjednoczonych z 1989 roku dotycząca praw dziecka, zapewnia, aby każde dziecko pozbawione wolności było traktowane z godnością oraz w sposób uwzględniający jego potrzeby adekwatne do wieku. Znaczna liczba osadzonej młodzieży przebywającej w zakładach STCs posiada zdiagnozowane zaburzenia psychiczne i rozwojowe oraz wykazuje zaburzenia zachowania. Zakłady resocjalizacyjne, podobnie jak szkoła czy inna placówka opiekuńczo-wychowawcza, mogą stanowić miejsce, w którym

z uwagi na doświadczenie traumatycznego zdarzenia stają się terenem a) podtrzymywania istniejących zaburzeń, 2) rozwoju nowych zaburzeń przy jednoczesnym podtrzymaniu już istniejących, 3) rozwoju nowych zaburzeń. Jest to ciągle aktualny problem współczesnych placówek opieki nad nieletnim, zarówno w Polsce, jak na świecie. Można przypuszczać, że odporność na czynniki stresujące wśród młodzieży przebywającej w placówkach resocjalizacyjnych uzależniona jest od ich historii życiowej często przepełnionej nadużywaniem alkoholu, zaniedbaniem, niestabilnymi warunkami życia, wykorzystywaniem seksualnym, przemocą psychiczną i fizyczną, obojętnością emocjonalną w domu rodzinnym, a także od czynników podmiotowych np. zdiagnozowanych zaburzeń. Odnosząc się do kwestii zdrowia fizycznego w kontekście użycia siły względem nieletniego, należy zaznaczyć, że do najczęściej występujących urazów zaliczyć można te, które bezpośrednio wiążą się z nieprawidłowo zastosowaną techniką bezpiecznego blokowania. Tu wymienić można np. siniaki, otarcia, zwichnięcie nadgarstka, złamanie ręki. Wielokrotnie urazów fizycznych doznają również funkcjonariusze, którzy bezpośrednio pracujący z osadzoną młodzieżą również wymagają pomocy w budowaniu odporności na czynniki stresogenne związane z charakterem wykonywanej pracy. Jak już wcześniej wspomniano funkcjonariusze STCs często są ofiarami pobicia oraz nieustannego poniżania ze strony nieletnich. Dlatego pomoc ta powinna być ukierunkowana na wyznaczanie własnych słabości i mocnych stron oraz ochronę przed czynnikami wywołującymi zespół stresu pourazowego. Należy podkreślić, że sytuacja blokowania nieletniego w sytuacji eskalacji zachowania zagrażającego bezpieczeństwu często stanowi źródło ogromnego stresu dla funkcjonariuszy zaangażowanych w tę sytuację. Ważne jest, aby pamiętać, że niektórzy młodzi ludzie mogą wywoływać pewne negatywne uczucia wśród personelu, takie jak frustracje, lęk, strach, rozpacz, gniew i nienawiść. Dlatego niezwykle ważna jest pomoc psychologiczna, dzięki której funkcjonariusze uzyskają możliwość nazwania swoich emocji, wglądu w osobiste odczucia, obawy i lęki związane bezpośrednio z pracą z nieletnimi przestępcami. Wielokrotnie konfrontacja z napastnikiem pobicia oraz perspektywa dalszej pracy w jego obecności jest przyczyną ogromnego stresu skutkującego decyzją o zmianie pracy. Konieczna jest zatem znaczna inwestycja w szkolenia, nadzór i wsparcie dla funkcjonariuszy pracujących z nieletnimi.

Bywa i tak, że funkcjonariusze, chcąc uniknąć negatywnych relacji z nieletnim (i tym samym lęku przed fizyczną konfrontacją) wynikających

w głównej mierze z odgórnie wyznaczonego reżimu placówki, walczą o zrozumienie i akceptację wśród osadzonych nieletnich. Skutkiem tego jest nadmierna identyfikacja z nieletnim charakteryzująca się nieprofesjonalnym zachowaniem funkcjonariuszy. Choć identyfikacja ta daje większe osobiste poczucie bezpieczeństwa podczas pracy z nieletnimi, jest pewnego rodzaju szantażem emocjonalnym ze strony nieletnich, którzy podporządkowując sobie funkcjonariuszy, zawsze dostają to, co chcą, nie dbając o obowiązujący regulamin oraz dzienny reżim. Jest to oczywiście krótkoterminowa sytuacja poczucia bezpieczeństwa i komfortu, i jednocześnie o tyle niebezpieczna, że w chwili, gdy od nieletniego wymagane jest podporządkowanie oraz przestrzeganie obowiązujących zasad przez innego funkcjonariusza (niepodatnego na manipulacje), staje się on ofiarą niekontrolowanej frustracji i agresji ze strony nieletniego.

Jak już wielokrotnie w literaturze przedmiotu wskazano, rozwój i budowa zaufania oraz pozytywnych relacji między młodymi ludźmi a personelem jest istotny, aby pomóc przezwyciężyć wszelkie agresywne niekontrolowane reakcje nieletniego, które mogą podważyć skuteczność wszelkich podejmowanych interwencji. Nieletni potrzebują specjalistycznego wsparcia, aby pokonać ograniczenia emocjonalne i nauczyć się radzić sobie z nimi. Nie ulega wątpliwości, że umieszczenie dobra nieletniego w centrum wysiłków zmierzających do rozwiązania problemu podejmowanych zachowań nieakceptowanych społecznie nie oznacza przeoczenia lub zminimalizowania trudności i szkód, jakie powoduje podejmowanie tych zachowań. Zapewnienie, że nieletni rozumie i weźmie odpowiedzialność za swoje czyny oraz okaże chęć naprawienia szkody tam, gdzie jest to możliwe, powinno stanowić integralną część systemu resocjalizacji opartego na wewnętrznych potencjałach nieletniego. Obecne rozwiązania resocjalizacyjne (readaptacyjne) oferowane nieletnim dają dużą możliwość pomocy w zarządzaniu własnymi emocjami i tym samym wynikającymi z nich zachowaniami.

Poprzez zaspokojenie psychologicznych potrzeb młodych ludzi rozwiązania te stanowią pierwszy krok w kierunku wprowadzania istotnych długoterminowych pozytywnych zmian w ich życiu. Podejścia mające na celu budowanie mocnych stron i przywiązania u młodych ludzi pomagają zminimalizować wpływ ich skomplikowanego życia i traumatycznych przeżyć, zmniejszając prawdopodobieństwo angażowania się w zachowania antyspołeczne o wysokiej szkodliwości społecznej w przyszłości.

Bibliografia

- Barczykowska A., Dzierżyńska-Breś S., Muskała M., *Systemy oddziaływań resocjalizacyjnych*
- Stanów Zjednoczonych i Anglii*, Poznań: Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Rzeszów 2015.
- Grisso T., *Adolescent offenders with mental disorders*, Future Child 2008, nr 18.
- Hughes N., Williams H., Chitsabesan P., Davies R., Mounce L., *Nobody made the connection:*
- The prevalence of neurodisability in young people who offend*, Office of the Children's Commissioner, London 2012.
- Kalinowski M., *Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich*, Wyd. Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2005.
- Klaus W., *Reforma wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Wielkiej Brytanii*, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2004, nr 44/45.
- Mallet C., *Juvenile court probation-supervised youth: At-risk in Cuyahoga county*, Corrections Compendium 2006, nr 31.
- McGorry P.D., Mei C., *Early intervention in youth mental health: progress and future directions*, Evidence Based Mental Health 2018, nr 21.
- Muskała M., *Nowe instytucje prawne w angielskim systemie resocjalizacji nieletnich*, Resocjalizacja Polska. Polish Journal of Social Rehabilitation 2013, nr 4.
- Muskała M., *Diversion w wymiarze sprawiedliwości wobec nieletnich w Anglii i Walii*, Resocjalizacja Polska. Polish Journal of Social Rehabilitation 2014, nr 8.
- Mwangangi G., *The Role of Family in Dealing with Juvenile Delinquency*, Open Journal of Social Sciences 2019, nr 7(3).
- Smallridge P., Williamson A., *Government response to use of restraint in juvenile secure settings. Department for Children, Schools and Families (DCSF)*, Ministry of Justice, London 2008.
- Teplin L., Abram K., McClelland G., Mericle A., Dulcan M., Washburn D., *Psychiatric Disorders of Youth in Detention*, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. Washington 2006.
- Vermeiren R., De Clippele, A., Deboutte D., *A descriptive survey of Flemish delinquent adolescents*, Journal of Adolescence 2000, nr 23.
- Williams W.H., Chitsabesan P., Fazel S., McMillan T., Hughes N., Parsonage M., Tonks J., *Traumatic brain injury: a potential cause of violent crime?*, The Lancet Psychiatry 2018, nr 5(10).

Netografia:

- Beard J. (2020). *Youth Custody*. House of Commons. Number 8557. Dostęp online: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8557/>
- Criminal Justice Joint Inspections (2019). *Children leaving custody being 'set up to fail' through lack of support*. Dostęp online: <https://www.justiceinspectorates.gov.uk/cjji/media/press-releases/2019/10/youthresettlementcommunity/>
- Joe Lepper (2019). *Youth Custody Resettlement Work Found 'Inadequate'*. Dostęp online: <https://www.cypnow.co.uk/news/article/youth-custody-resettlement-work-found-inadequate>
- Ministry of Justice [MoJ] 2020. Youth custody report: 2018/19. Dostęp online: <https://www.gov.uk/government/statistics/youth-justice-statistics-2018-to-2019> Nacro. Dostęp online. <http://www.nacro.org.uk/>
- National Offender Management Service [NOMS] (2014a) Home Office Manual for Escorting Safely Redacted Version – Physical Restraint Techniques. Dostęp online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/567631/HOMES_Redacted_Manual.pdf
- National Offender Management Service National [NOMS] (2010) *Physical Control in Care Training Manual*, London: Ministry of Justice. Dostęp online: <http://www.ohrn.nhs.uk/resource/policy/PhysicalControlInCare.pdf>
- Northamptonshire Youth Offending Service. Dostęp online. <http://www.n-yos.org.uk>
- Prison Reform Trust. Dostęp online. <http://www.prisonreformtrust.org.uk>
- The Howard League for Penal Reform. Dostęp online. <https://howardleague.org/our-work/>.

